

ALEKSANDER HERMAN

aleksanderherman@o2.pl

*Przeciwdziałanie zjawisku ageizmu
na przykładzie miasta Lublin*

Anti-Ageism Practices on the Example of the City of Lublin

STRESZCZENIE

Dyskryminacja ze względu na wiek (zwana inaczej ageizmem) jest negatywnym zjawiskiem, które z roku na rok pogłębia się ze względu na kreowany obecnie obraz ludzi młodych i aktywnych jako bardziej pożądanym w społeczeństwie niż osoby starsze. Powoduje to zepchnięcie tych drugich na dalszy plan życia społecznego, a w większości przypadków przyczynia się również do ich wykluczenia społecznego. Ważnym elementem walki z ageizmem są Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020, które pomagają instytucjom administracji państwowej na wszystkich szczeblach w kierowaniu działaniami na rzecz zabezpieczenia i wspierania aktywności seniorów. W artykule zostały przedstawione inicjatywy i formy wsparcia seniorów realizowane w mieście Lublin.

Słowa kluczowe: ageizm; osoby starsze; starzenie się; polityka senioralna

WPROWADZENIE

Zachodzące na przestrzeni ostatnich lat zmiany demograficzne w społeczeństwie są ściśle powiązane z postępującym procesem starzenia się ludności w Polsce. To zjawisko jest skutkiem malejącego wskaźnika przyrostu naturalnego i wydłużania się średniej wartości trwania życia. Już od 1986 r. Polska przekroczyła próg demograficznej starości, który sukcesywnie ulega pogłębieniu i według prognoz ten stan doprowadzi do tego, że około 2060 r. społeczeństwo polskie stanie się demograficznie najstarszym narodem w Europie (Kijak, Szarota 2013, s. 9–10).

Współczesnymi wyznacznikami odgrywającymi znaczącą rolę w funkcjonowaniu społeczeństwa są: tempo narastania, struktura wiekowa oraz poziom zjawiska starości demograficznej. Każda zmiana o charakterze demograficznym zawsze wiąże się z koniecznością zmodyfikowania organizacyjnego i funkcjonalnego w zakresie instytucji (Trafiałek 2015, s. 28). W przypadku stałego i ciągłego wzrostu liczby osób starszych w populacji powstaje potrzeba podejmowania decyzji i kierowania uwagi na wsparcie tej grupy w każdym obszarze funkcjonowania, a także działań mających na celu rozwój sektora usług związanych z opieką medyczną, a w dalszej konsekwencji – opieką geriatryczną. Oprócz zabezpieczenia niezbędnych potrzeb z zakresu ochrony zdrowia, sytuacji materialnej i bytowej należy zwrócić uwagę na postawy osób młodych wobec starości i starzenia się. Opinia społeczna, obok własnych przekonań i doświadczeń, odgrywa ważną rolę w postrzeganiu i traktowaniu ludzi, a co za tym idzie w kształtowaniu określonych postaw wobec innych osób.

AGEIZM W ODBIORZE SPOŁECZNYM

Termin „ageizm” (ang. *agism* i *ageism*), czy „wiekizm”, został stworzony przez amerykańskiego gerontologa R. Butlera na wzór terminów „rasizm” i „seksizm”, a odnosi się do dyskryminacji ze względu na wiek. Jest to „proces systematycznego tworzenia stereotypów i dyskryminowania ludzi z powodu tego, iż są starzy” (Szukalski 2008, s. 157). Przedstawiona definicja wskazuje na rozwojowy charakter procesu, który – w zależności od warunków – może przybierać zróżnicowane formy i nasilenie. Nieco inaczej ageizm ujmuje B. Bytheway (1995, s. 14), według którego jest to „zestaw przekonań, uprzedzeń i stereotypów mających swe podstawy w biologicznym zróżnicowaniu ludzi, które dotyczą kompetencji i potrzeb osób w zależności od ich chronologicznego wieku”.

Na gruncie literatury polskiej socjologowie próbowali wprowadzić termin „wiekizm” dla określenia procesu starzenia się i towarzyszących mu negatywnych zjawisk, ale nie przyjął się on w bezpośrednim tłumaczeniu. Najbardziej adekwatnym określeniem opisującym to zagadnienie w języku polskim wydaje się funkcjonujący termin „dyskryminacja ze względu na wiek” (Szweda-Lewandowska 2013).

Właściwe pojmowanie zjawiska ageizmu polega na dostrzeganiu wszelkich form i przejawów niewłaściwego traktowania osób starszych w przestrzeni społecznej. Dyskryminacja ze względu na wiek przybiera różne formy: od krzywdzących stereotypów, przekonań, braku wystarczającej wiedzy dotyczącej potrzeb seniorów, po szacunek i kulturę wobec osób starszych. Według E.B. Palmore’a (1990) ageizm rozumiany jest jako „każde uprzedzenie bądź dyskryminacja na niekorzyść lub korzyść jakiejś grupy wieku” (Szukalski 2008, s. 157). Natomiast

psychologowie B.R. Levy i M.R. Banaji (2002) twierdzą, że jest to „zmienianie odczuć, przekonań i zachowań w odpowiedzi na chronologicznie postrzegany wiek jednostki czy grupy” (Szukalski 2008, s. 157). Dyskryminacja ze względu na wiek to także kładzenie nacisku i akcentowanie negatywnych aspektów procesu starzenia się. Stereotypy wynikające z niewłaściwych przekonań opierają się głównie na twierdzeniu, że starość jest zła, brzydka, biedna, a osoby starsze są kojarzone z chorobami, niesamodzielnnością, niepełnosprawnością czy ze zbliżającą się śmiercią. Takie postawy mają swoje źródła w psychologii ze względu na lęk ludzi przed tym, co nieuchronne, czyli starzeniem się, niesprawnością i śmiercią, a także w podejściu ekonomicznym, zakładającym osiągnięcie zysku, wysokiej produktywności i nadążaniu za innowacjami (np. w technologii cyfrowej).

Opracowania naukowe ukazują dwa rodzaje uprzedzeń wobec osób w podeszłym wieku: łagodne oraz złośliwe. Pierwsze z nich to: zniedołężnienie, utrata samodzielności czy sprawności intelektualnej. Są one skutkiem obaw i lęków przed starością. Z kolei uprzedzenia złośliwe dotyczą marginalizacji osób starszych (Steuden 2014).

Dyskryminacja ze względu na wiek jest ujmowana jako:

- bezpośrednia, gdy osoba jest traktowana w sposób mniej przychylny, niż traktuje się lub traktowano by inną osobę w sytuacji porównywalnej, wyłącznie ze względu na jej wiek,
- pośrednia, gdy stosowane są pozornie neutralne warunki, kryteria lub praktyki wobec wszystkich osób, aczkolwiek w szczególny sposób dotyczą konkretną grupę wiekową, a nie mogą zostać w sposób obiektywny wyjaśnione,
- zwielokrotniona, gdy kilka elementów (tj. wiek, płeć, rasa, niepełnosprawność, orientacja seksualna) nakładają się na siebie. W tym przypadku tego rodzaju dyskryminacji doświadczają różne grupy ludzi (np. osoby niepełnosprawne, homoseksualne, mniejszości etniczne, starsze kobiety, niepełnosprawni) (Woźniak-Hasik 2007, s. 3).

Ageizm w świetle literatury może przejawiać się na poziomie:

- mikro, czyli indywidualnym, który obejmuje myślenie, postawy oraz nieformalne stosunki międzyludzkie oparte na cechach i kulturze osobistej osób uczestniczących w kontakcie,
- makro, czyli instytucjonalno-strukturalnym, który obejmuje system prawny, polityczny, opieki społecznej, edukacyjny (Dubanik, Kubacka 2010, s. 137).

Ze względu na wiek grupy dyskryminującej rozróżnia się dwie podstawowe formy różnicujące ageizm:

1. Adulteryzm opiera się na uogólnionej niechęci wobec osób młodych, młodszych, dzieci, nadając największą wartość dorosłości. Przejawia się w sytuacjach, w których używane są takie zwroty, jak np. „za młody jesteś”,

- „dzieci i ryby głosu nie mają”. Często takie zachowania można zaobserwować w szkołach, kiedy starsze dzieci biją i znęcają się nad młodszymi, a w dalszej konsekwencji karzą je separacją od grupy rówieśniczej.
2. Jeunizm polega na dyskryminacji osób starszych na rzecz poparcia młodych. Jest to postawa ceniąca atrakcyjność fizyczną (czyli tzw. kult młodości) z jednoczesnym bagatelizowaniem doświadczenia, stabilności czy moralności, charakteryzujących osoby starsze. Jeunizm może przybrać skrajną formę gerontofobii, czyli strachu przed starymi ludźmi, wszelkimi kontaktami z nimi, ale też lęku przed samym procesem starzenia się, przemijania (Dubanik, Kubacka 2010, s. 138).

POLITYKA SENIORALNA

Według dokumentu Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 polityka senioralna jest wyzwaniem dla wszystkich szczebli i instytucji administracji państwowej, które powinny odpowiednio reagować na aktualne potrzeby społeczeństwa. Projektowanie i opracowanie polityki senioralnej odbywa się na zasadzie horyzontalności, czyli spójności z polityką państwa w obszarze zabezpieczenia społecznego, rynku pracy, zdrowia, edukacji, infrastruktury, mieszkalnictwa i innych. W ujęciu definicyjnym politykę senioralną określa się jako „ogół celowych działań organów administracji publicznej wszystkich szczebli oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się”, a jej pojęcie rozumie się „jako ogół działań, w okresie całego życia człowieka, prowadzących do zapewnienia warunków wydłużenia aktywności, zarówno zawodowej, jak i społecznej, oraz samodzielnego, zdrowego, bezpiecznego i niezależnego życia osób starszych” (Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020).

Problematyka związana z ludźmi starszymi i starzeniem się to szeroko rozwinięta, interdyscyplinarna działalność skierowana na zapobieganie wszelkiego rodzaju formom dyskryminacji ze względu na wiek, promująca pozytywny wizerunek przechodzenia człowieka starszego w kolejne fazy życia w zdrowiu i aktywności.

FORMY WSPARCIA SENIORÓW REALIZOWANE W MIEŚCIE LUBLIN

Władze Lublina, który znalazł się w grupie największych miast w Polsce, podpisały deklarację współpracy w obszarze polityki senioralnej, prowadzonej do tej pory w sposób indywidualny i według własnych założeń. Ma to na celu próbę wspólnego wypracowania standardów kompleksowej, wielokierunkowej i długo-

terminowej strategii działań w obszarze zabezpieczenia potrzeb seniorów. Podjęte działania mają na celu dokonanie analizy dotychczas prowadzonych projektów i inicjatyw, które zaowocują wyodrębnieniem najskuteczniejszych praktyk w zakresie polityki senioralnej realizowanej w przestrzeni miejskiej, a w konsekwencji będą służyć opracowaniu wspólnej strategii.

Według aktualnych danych demograficznych dla miasta Lublin, opublikowanych w Biuletynie Informacji Publicznej (2017), liczba osób zameldowanych ogółem wynosi 329 286, w tym również na pobyt czasowy (5862 osoby). Osoby w wieku powyżej 60 lat stanowią grupę 84 472 osób, zatem po przeliczeniu okazuje się, że jest to aż 25,6% ogółu mieszkańców. W sytuacji, kiedy co czwarty mieszkaniec znalazł się w tej grupie wiekowej, władze miasta postanowiły zintensyfikować działania prowadzone na rzecz poprawy jakości życia oraz funkcjonowania seniorów w przestrzeni środowiska lokalnego. Miasto do 2020 r. planuje przeznaczyć ponad 3,7 mln zł na utworzenie i rozwój systemu opartego na pomocy środowiskowej dla seniorów. Dofinansowanie prowadzonego projektu „Aktywni i samodzielni. Usługi społeczne i zdrowotne – tworzenie systemu pomocy środowiskowej w celu wsparcia 350 osób w podeszłym wieku” w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2017–2020 zakłada, że uczestnicy będą mieli możliwość skorzystania z trzech form wsparcia, które zostały szczegółowo przedstawione w tab. 1.

Seniorzy mają też możliwość skorzystania z prowadzonego programu „Lublin strefa 60+”, który jest skierowany do mieszkańców miasta Lublin w wieku powyżej 60 lat. Jego celem jest wspieranie i wzmacnianie aktywności społecznej osób starszych przez zwiększenie dostępności usług i dóbr, jak również kreowanie ich wizerunku jako pozytywnego w kierunku poprawy jakości życia. Jednym z podstawowych warunków uczestnictwa w programie jest posiadanie Lubelskiej Karty Seniora, dzięki której seniorzy mają możliwość skorzystania z bogatej oferty usług w obszarze kultury, sportu, rekreacji, nauki i zdrowia na atrakcyjnych warunkach. Zgodnie z założeniami program umożliwi rozwój indywidualnych zainteresowań, pasji i spowoduje, że spędzanie czasu wolnego stanie się atrakcyjnym zajęciem dla seniorów. Celem programu jest:

- zwiększenie dostępności do różnego rodzaju usług i dóbr dla osób w wieku senioralnym,
- wspieranie i wzmacnianie aktywności społecznej seniorów,
- poprawa jakości życia osób starszych,
- kształtowanie pozytywnego wizerunku osób starszych (*O Programie „Lublin strefa 60+”*).

Lubelscy seniorzy w ramach wsparcia psychologicznego mają możliwość skorzystania z usługi Tele 60+, wprowadzonej przez Prezydenta Miasta Lublin przy współpracy z Wyższą Szkołą Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Porad tele-

Tab. 1. Formy wsparcia w ramach dofinansowania projektu „Aktywni i samodzielni. Usługi społeczne i zdrowotne – tworzenie systemu pomocy środowiskowej w celu wsparcia 350 osób w podeszłym wieku”

Formy wsparcia	Adresaci	Zaplanowane działania
Utworzenie punktu domowej opieki w Śródmieściu przy Centrum Dziennego Pobytu dla Seniorów	Osoby mające trudności z samodzielnym opuszczeniem mieszkania	<ul style="list-style-type: none"> – wsparcie pracownika socjalnego – terapia zajęciowa – udział w spotkaniach integracyjnych z lokalną społecznością
Rozszerzenie działalności dwóch Centrów Dziennego Pobytu dla Seniorów (przy ul. Maszynowej i ul. Niecałej)	Uczestnicy Centrów Dziennego Pobytu dla Seniorów	<ul style="list-style-type: none"> – organizacja zajęć terapii zajęciowej (m.in. zajęcia kulinarne, plastyczne, florystyczne) – spotkania ze specjalistami – zajęcia prozdrowotne i kulturalne – spotkania integracyjne – zajęcia z obsługi komputera i internetu – treningi pamięci – likwidacja barier architektonicznych – zakup schodolazu
Wsparcie działalności 11 Klubów Seniora	Uczestnicy Klubów Seniora	<ul style="list-style-type: none"> – przekazanie środków na dodatkowe projekty w ramach zajęć stacjonarnych – usługi prozdrowotne i rekreacyjne – wizyty na basenie – zajęcia taneczne i sportowe – zwiedzanie miasta – promocja twórczości seniorów – zajęcia z obsługi komputera i internetu

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *(Lublin Seniorom – nowe formy wsparcia)*.

fonicznych i informacji dotyczących działalności instytucji wraz z ofertami form aktywizacji udzielają wolontariusze WSEiI. Usługi obejmują nie tylko poradnictwo i pomoc w sytuacjach trudnych, związanych z problemami funkcjonowania w życiu społecznym, ale również informacje o ciekawych formach spędzania wolnego czasu. Osoby starsze mogą poza tym, w ramach wsparcia socjalnego, uczestniczyć w usługach świadczonych przez Ośrodki Wsparcia, oferujących opiekę dzienną. Proponowane w nich zajęcia są prowadzone przez wykwalifikowanych specjalistów i obejmują: rehabilitację, zajęcia kulturalno-oświatowe, terapię zajęciową grupową i indywidualną oraz psychoterapię. Na terenie miasta funkcjonuje dziewięć ośrodków (głównie Centra Dziennego Pobytu dla Seniorów), w których są realizowane m.in. usługi o charakterze prozdrowotnym, czyli masaże, gimnastyka usprawniająca i zajęcia ruchowe. Istotnym aspektem udzielanej pomocy jest wsparcie terapeutyczne, wspomagająco-aktywizujące oraz sze-

roko rozumiana praca socjalna. Ponadto realizowane wsparcie socjalne obejmuje działalność siedmiu Domów Pomocy Społecznej na terenie miasta Lublin, oferujących w sumie 623 miejsca dla osób wymagających całodobowej opieki ze względu na stan zdrowia (*Wsparcie socjalne*).

Aktywizacja osób starszych odbywa się na trzech poziomach: edukacja, kultura i sport. W ramach działań edukacyjnych seniorzy mają możliwość uczestnictwa w zajęciach Uniwersytetu Trzeciego Wieku prowadzonego przez Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej, funkcjonującego od ponad 30 lat na terenie miasta. Obecnie, według danych Urzędu Miasta, liczba uczestniczących w zajęciach studentów wynosi około 900. Uniwersytet, oprócz działań czysto edukacyjnych, organizuje też zajęcia ruchowe w ramach profilaktyki prozdrowotnej (np. taniec, gimnastyka, joga, aqua aerobik, pływanie, nordic walking czy tai chi). W celu integracji uczestników realizowane są wycieczki turystyczne, rajdy, zabawy taneczne, pikniki i wyjazdy wakacyjne. Aktywność seniorów w zakresie sfery kulturalnej wpływa na jakość ich życia oraz pobudza do podejmowania działań zmierzających do wartościowego spędzania czasu wolnego. Szeroko rozbudowana oferta kulturalno-artystyczna daje możliwość dostosowania się do zróżnicowanych potrzeb, zainteresowań i oczekiwań osób starszych. Głównymi ośrodkami są biblioteki, domy kultury i kluby osiedlowe, które z roku na rok rozszerzają i wzbogacają swoją ofertę. Funkcjonujące placówki różnią się od siebie ze względu na odmienne misje, programy i sposoby finansowania. Natomiast cel zawsze mają wspólny – integrować społeczność lokalną. Podejmowane działania to m.in.: spotkania autorskie, zajęcia komputerowe, wystawy, wernisaże, warsztaty tematyczne, wykłady, koncerty i wiele innych. Dla seniorów chcących spędzać aktywnie czas władze miasta przygotowały akcję „Aktywny senior na orliku”. Zajęcia mają na celu zorganizowanie i spędzenie wolnego czasu dla poprawy kondycji oraz integracji lokalnego środowiska seniorów. Dostępne są: zajęcia z tenisa stołowego, tenisa ziemnego, gimnastyki, badmintona, gry w bule, nordic walking (*Formy aktywizacji*).

ZAKOŃCZENIE

Przeciwdziałanie zjawisku ageizmu jest działalnością złożoną i wymagającą działań na wielu polach, prowadzonych wśród społeczności lokalnej. Zjawisko starzenia się społeczeństwa jest procesem stale pogłębiającym się i bez wątpienia najczęściej, przez brak odpowiedniej wiedzy osób młodych, sprzyja negatywnym postawom wobec tego, co nieuniknione, czyli przemijania i kresu życia. Wytworzone bariery, w formie uprzedzeń czy stereotypów dotyczących funkcjonowania osób starszych, są poważnym sygnałem do podjęcia pracy socjalnej ukierunko-

wanej na aktywizację i prowadzenia działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji osób starszych w społeczeństwie. Stygmatyzacja i marginalizacja, które prowadzą do wykluczenia społecznego, są traktowane jako podstawowa bariera w integracji społecznej. Jak wskazuje A. Kanios (2015):

(...) funkcjonowanie człowieka starszego w znacznej mierze wyznaczone jest przez jego własne nastawienie do starości i procesu starzenia się. Pozytywne nastawienie wobec zmian zachodzących w tym czasie uznawane jest za posiadanie umiejętności przystosowywania się do wyzwań i zadań, jakie wiążą się z tą fazą życia.

Jakość życia seniorów zależy w dużej mierze od nich samych, ale i od prowadzonej przez państwo polityki senioralnej i jej założeń, które dają możliwości za oferowania wielu form wsparcia udzielanych za pośrednictwem powołanych ku temu instytucji.

BIBLIOGRAFIA

- Bytheway B. (1995), *Ageism*, Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Dubaniak J., Kubacka J. (2010), *Ageizm*, [w:] M. Branka, D. Cieślukowska (red.), *Edukacja antydyskryminacyjna. Podręcznik trenerski*, Kraków: Wydawnictwo Villa Decius.
- Formy aktywizacji*, <https://lublin.eu/mieszkanicy/seniorzy/aktywizacja-na-codzien/edukacja> (dostęp: 14.11.2017).
- Kanios A. (2015), *Postawy studentów pracy socjalnej wobec człowieka starszego a ich cechy osobowości*, „Praca Socjalna”, nr 4.
- Kijak R.J., Szarota Z. (2013), *Starość. Między diagnozą a działaniem*, Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Levy B.R., Banaji M.R. (2002), *Implicit ageism*, [w:] T.D. Nelson (ed.), *Ageism. Stereotyping and Prejudice Against Older Persons*, Cambridge, Mass., London: MIT Press.
- Lublin Seniorom – nowe formy wsparcia*, www.lublin.eu/mieszkanicy/seniorzy/aktualnosci/lublin-seniorom-nowe-formy-wsparcia,226,1521,1.html (dostęp: 08.11.2017).
- O Programie „Lublin strefa 60+”*, www.lublin.eu/mieszkanicy/seniorzy/program-lublin-strefa-60/o-programie-lublin-strefa-60 (dostęp: 08.11.2017).
- Palmore E.B. (1990), *Ageism: Negative and Positive*, New York: Springer Publishing Company.
- Steuden S. (2014), *Psychologia starzenia się i starości*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szukalski P. (2008), *Ageizm – dyskryminacja ze względu na wiek*, [w:] J.T. Kowaleski, P. Szukalski (red.), *Starzenie się ludności Polski – między demografią a gerontologią społeczną*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Szweda-Lewandowska Z. (2013), *Ageizm – dyskryminacja ze względu na wiek*, www.institutobywatelski.pl/17845/lupa-institutu/ageizm-dyskryminacja-ze-wzgledu-na-wiek (dostęp: 12.11.2017).
- Trafiałek E. (2015), *Aktywne starzenie się (active ageing). Zadania polityki senioralnej*, „Praca Socjalna”, nr 4.
- Woźniak-Hasik Z. (2007), *Problem dyskryminacji ze względu na wiek*, Warszawa: Mazowieckie Centrum Zdrowia Publicznego.

Wsparcie socjalne, <https://lublin.eu/mieszkanicy/seniorzy/wsparcie-socjalne/osrodki-wsparcia> (dostęp: 14.11.2017).

Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 (2013), Warszawa: Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”.

SUMMARY

Ageism, which is defined as discrimination on the grounds of age, is a negative phenomenon which becomes increasingly problematic every year because of the perception of young and active people as more desirable than elderly people. As a result, the latter are pushed to the peripheries of social life and, in most cases, they face social exclusion. The Guidelines of the 2014–2020 Long-term Senior Policy (*Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020*) are the important element of the struggle against ageism. All state institutions apply them in projects which secure and support the activity of seniors. Various initiatives and forms of senior support organized in the city of Lublin are presented in the article.

Keywords: ageism; elderly people; ageing; senior policy